

O tożsamości, kondycji i powinnościach
pedagogiki – tradycja i współczesność

Księga pamiątkowa dedykowana
Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu
z okazji 80. urodzin

Redakcja naukowa
Ewa Ogrodzka-Mazur
Alina Szczurek-Boruta
Barbara Grabowska
Anna Szafrńska

Spis treści

Wprowadzenie	17
Listy gratulacyjne i adresy	29
<i>Wędrowka drogą naukową trwa...</i> Z Profesorem Tadeuszem Lewowickim rozmawiają Barbara Grabowska i Jolanta Suchodolska	43
Twórczość i działalność naukowa Tadeusza Lewowickiego – nowe odczytania i interpretacje	
Lech Witkowski Twórca i Mistrz Szkoły Pogranicza	57
Victor Ognevyuk, Svitlana Sysoieva Tadeusz Lewowicki in the scientific and educational space of Ukraine	65
Wasył G. Kremień Відчуваючи час (До ювілею Тadeуша Левовицького)	73
Nella Nyczkało Mądrość, kultura naukowa i prognostyczność profesora zwyczajnego Tadeusza Lewowickiego	81
Alicja Anna Kotusiewicz Kilka uwag i refleksji w kontekście moich lektur z myślą o Profesorze Tadeuszu Lewowickim z okazji Jego pięknego Jubileuszu	90

Adela Kożyczkowska „Zrozumieć człowieka”: o pedagogicznym myśleniu Tadeusza Lewowickiego	98
Jerzy Nikitorowicz Świadomość granic i pograniczy w kreowaniu „sobości” kulturowej	109
Katarzyna Olbrycht Znaczenie kultury zaufania w (po)pandemicznej rzeczywistości edukacyjnej	122
Marek Rembierz W stronę jednostki... O ukierunkowaniu i ontologicznych uwarunkowaniach przemian w teorii i praktyce pedagogicznej: od ulegania sile „anonimowego” społeczeństwa do wspierania rozwoju jednostki sprawczo współuczestniczącej i podmiotowo współdziałającej w edukacji	133
Ewa Ogrodzka-Mazur, Anna Szafrńska, Kinga Konieczny-Pizoń, Alicja Hruzd-Matuszczyk 30 lat po transformacji systemowej – czyli co się (nie) zmieniło w szkole w kontekście Tadeusza Lewowickiego idei przemian oświatowych	144
Barbara Grabowska, Łukasz Kwadrans, Mariusz Korczyński, Hristo Kyuchukov Instytucjonalizacja idei Tadeusza Lewowickiego – od Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza do Centrum Badań Romskich	162
Tożsamość i powinności pedagogiki	
Zbigniew Kwieciński Ku pedagogii pozytywnej	175
Jolanta Miluska Tożsamość pedagogiki – tożsamość w pedagogice	187

Agnieszka Cybal-Michalska

Pedagogical thought – on the validity of theoretical pedagogical findings 198

98

Wojciech Kojs

Dialog i podmiotowość edukacji a pedagogika 212

109

Krystyna M. Bleszyńska

Wybrane problemy prawa do nauki 225

122

Mirosław J. Szymański

Szkoła jako instytucja tworząca kapitał społeczny 238

Jolanta SzempruchSzanse i wyzwania edukacyjne w zmieniającym się społeczeństwie
a perspektywy pracy nauczyciela 248

133

Zenon GajdzicaWspółpraca szkoły specjalnej i ogólnodostępnej jako szansa dla praktyki
edukacji włączającej. Kilka uwag systematyzujących 261**Bogusław Śliwerski**

Paradygmaty dydaktyki a kształcenie studentów 273

144

Ewa SyrekPedagogika zdrowia – „nowa” subdyscyplina pedagogiki – konteksty
tradycji i współczesnych powinności 287**Agata Cudowska**

Narracja twórczości w pedagogice 297

162

Urszula Szućcik

Edukacja przez sztukę edukacją do wartości 309

175

Teresa Wilk

Wspomaganie procesu wychowania przez sztukę 319

187

Dariusz Kubinowski

Niekongres Pedagogiczny Online jako nowe ogniwo „czwartego sektora” 332

**Pedagogika międzykulturowa –
dotychczasowe doświadczenia,
problemy i perspektywy**

- Halina Rusek**
Tu byli arianie – zapomniane wielokulturowe dziedzictwo polskiej wsi 345
- Idzi Panic**
Język mieszkańców Śląska Cieszyńskiego w końcu XVIII i pierwszej
połowie XIX wieku a zabiegi o nauczanie uczniów w szkołach
elementarnych w języku polskim 356
- Zenon Jasiński**
O formach patriotyzmu 368
- Mirosław Sobecki**
Tożsamość rodzinna a genealogia. Perspektywa pedagogiczna 381
- Jolanta Suchodolska, Alina Szczurek-Boruta, Katarzyna Jas,
Sylwia Ryszawy**
Tadeusza Lewowickiego Teoria Zachowań Tożsamościowych
i możliwości jej wykorzystania w badaniach tożsamości młodych ludzi
żyjących w warunkach Pogranicza 390
- Aniela Różańska, Gabriela Piechaczek-Ogierman,
Urszula Klajmon-Lech**
Poczucie tożsamości religijnej jako element dobrostanu jednostki
w społecznościach zróżnicowanych kulturowo 405
- Stefan M. Kwiatkowski**
Transfer kapitału edukacyjnego – perspektywa międzypokoleniowa
i międzykulturowa 414
- Sylwia Jaskuła-Korporowicz, Leszek Korporowicz**
Relacje i edukacja międzykulturowa w nowej przestrzeni komunikowania ... 425

Dorota Misiejuk

Pogranicze kulturowe w kontekście potrzeb edukacyjnych. Praktyki edukacyjne na pograniczu 434

Dariusz Wojakowski

Edukacja a epoka post-tożsamości 443

Hanna Mamzer

Mur, płot, granica? O podziałach i różnicach kulturowych 451

Ludmiła Khoruzha, Maria Marta Urlińska

Wartości regulujące życie społeczne studiującej młodzieży w Ukrainie – komunikat z polsko-ukraińskich badań 461

Przemysław Paweł Grzybowski

Na pograniczu pedagogiki międzykulturowej i gelotologii. Kultura śmiechu jako czynnik edukacji międzykulturowej 471

Maria Czerepaniak-Walczak

Co w III dekadzie XXI wieku oznacza międzykulturowość. Namysł pierwszy (nad oikofobią i ksenofilią w procesie emancypowania się w relacjach międzykulturowych) 481

Bibliografia 493

Bibliografia prac Profesora Tadeusza Lewowickiego

(oprac. Barbara Grabowska, Ewa Ogrodzka-Mazur) 551

Suplement 617

Ludmiła Khoruzha¹
Maria Marta Urlńska²

Wartości regulujące życie społeczne studiującej młodzieży w Ukrainie – komunikat z polsko- ukraińskich badań

Aksjologiczne podstawy rozwoju człowieka, edukacji i społeczeństwa są priorytetami dorobku życiowego, zawodowego i naukowego **Profesora Tadeusza Lewowickiego**. W swoich pracach, analizując różne problemy wychowania, wyznawał i wyznaje ideę humanistyczną, traktując wartości jako część sfery duchowej jednostki. Jednocześnie ten naukowiec akceptuje wpływ środowiska na kształtowanie się zarówno ogólnych wartości ludzkich, jak i wartości obywatelskich jednostki (Lewowicki, 2015a, ss. 7–8, 176). Podkreślając szczególną rolę Profesora w naszym naukowym życiu, **tekst ten dedykujemy świętującemu swoje osiemdziesiąte urodziny Jubilatowi**. Chcemy zaznaczyć wkład Profesora w nawiązaniu współpracy kilku polskich uczelni ze środowiskiem naukowym Ukrainy³, także w realizację przez nas badań komparatystycznych. To właśnie problematyka, która była w obszarze zainteresowań Mistrza podjęta została w polsko-ukraińskich badaniach wartości studiującej młodzieży. Szczególnie ważne dla nas było poznanie jak młodzi studenci postrzegają siebie i świat. Warto więc było postawić pytania, jaka jest współczesna młodzież, czy ma świadomość swego wpływu na rzeczywistość, jaką ma wolę działania i siłę motywacji mobilizującej własną aktywność, by móc stwierdzić czy jest szansa na jej uczestnictwo w życiu społecznym (Kwieciński, 1987, s. 9).

¹ Prof. dr hab., Kijowski Uniwersytet im. Borysa Grinczenki, Ukraina, ORCID: 0000-0003-4405-4847.

² Dr hab., prof. AIK, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny, ORCID: 0000-0002-9048-2183.

³ Doceniając dorobek naukowy oraz uznając rolę Profesora w komunikowaniu się środowisk naukowych – polskiego i ukraińskiego w 2011 roku Kijowski Uniwersytet im. B. Hrinchenko przyznał Mu godność doktora *honoris causa*. Nie do przecenienia jest też rola w zaszczepianiu idei edukacji międzykulturowej, dzięki czemu w Ukrainie przez wiele lat inspirowano się Jego pomysłami, do dzisiaj odczuwa się ich głębię i niezmienność.

Procesy transformacyjne wpływają przede wszystkim na kształtowanie światopoglądu młodego pokolenia. Wartości są systemotwórczym rdzeniem zarówno pojedynczego człowieka, jak i społeczeństwa jako całości. W eurointegracyjnych procesach zachodzących w Ukrainie, jednym z wiodących procesów są transformacje systemu wartości społeczeństwa, przede wszystkim młodzieży. Zmiana wartości w kierunku reorientacji z postsowieckiej na europejską ma istotny wpływ na życie młodych ludzi. Kształtowanie wartości młodego pokolenia jest zjawiskiem społeczno-kulturowym i jest ważne dla rozwoju państwa. W ciągu ostatnich dziesięciu lat przeprowadzono sporo badań, celem których była analiza rozwoju społecznego ukraińskiej młodzieży, badanie wartości młodych ludzi jest bowiem odpowiednim „barometrem” społecznym. Przecież praktyki diagnostyczne i uzyskane wyniki są pewnym punktem odniesienia nie tylko dla utrwalania zmian czy opisywania nowych trendów, rezultaty corocznych eksploracji wykorzystywane są także do konstruowania programów społecznych czy przygotowania raportów dla władz, celem których jest określenie polityki państwa względem młodzieży (Дмитрук, 2017).

Problem kształtowania wartości stale znajduje się w polu percepcji naukowej na Ukrainie, wielu badaczy tego kraju poświęciło mu sporo uwagi. Są to między innymi: W. Ogniewyuk, P. Saukh, S. Sysoeva, L. Khoruzha, I. Shorobury, W. Andruszenko, W. Aleszenko, W. Kriemin, W. Lugowyj, M. Stepko, M. Dabyna, P. Kononenko, I. Nadolnyj, M. Lukaszewicz, L. Guberskij, I. Prokopenko, S. Dracz, W. Riabczenko (Баранівський, 2014, s. 40). Większość prac naukowych skierowanych jest na badanie społecznych systemów wartości, ich dynamikę czy też psychologiczną stronę systemu wartości. Interesujące są także wspólne badania ukraińskich i polskich naukowców, jak chociażby prace dotyczące wartości młodzieży w obecnym kryzysie wartości życiowych i społecznych (Ogrodzka-Mazur, Saukh, 2021) czy też podejmujące problem kształtowania wielowymiarowej tożsamości młodych Polaków i Ukraińców, a także ich indywidualnej struktury rzeczywistości aksjologicznej (Ogrodzka-Mazur i Saukh, 2019).

Spora ilość empirycznych danych wskazuje, że niezależnie od ekonomicznych i politycznych problemów, które dotyczą Ukrainy od momentu uzyskania niepodległości, dostrzega się zmianę systemu wartości społeczeństwa, który powoli zbliża się do europejskich standardów. Procesy wpływu przeżywane w perspektywie indywidualnej są trudniej akceptowalne przez osoby w starszym wieku. Tłumaczy się to faktem, iż system wartości nabywany jest od dzieciństwa i zostaje na całe życie. Właśnie dlatego spora część Ukraińców reprezentujących starsze pokolenie do tej pory niesie za sobą radzieckie wartości, które najbardziej uwidaczniają się w ich preferencjach politycznych. Młodym łatwiej wpoić nowy system wartości, który radykalnie odróżnia się od postradzieckiego, gdyż dokonuje się naturalny proces

„nasiąkania” zmianą społeczną. Oczywiście poprzez wychowanie w rodzinie młodzi ludzie dziedziczą „stare” wartości, ale socjalizacja w środowisku szkolnym, rówieśniczym oraz media mają przewagę w transmisji nowych aksjologicznych wartości do młodego pokolenia (Сокурянська, 2016).

Podstawowym problem badania młodzieży są cechy, które są swoiste dla konkretnego pokolenia młodych, bowiem każde przeżywa swoją własną historię społeczną. Trudno, aby były bardzo podobne do siebie, gdyż wartości obecne w społeczeństwie są dla każdego z nich inne, bowiem związane są z przeżyciem pokoleniowym. Radziecka historia Ukrainy nie minęła bez konsekwencji tożsamościowych, chociaż prognozowano, że jej wpływ na identyfikację narodową ukraińskiej młodzieży w czasach budowania własnej państwowości i niezależności narodowej zniknie. Jednak spora część badań empirycznych temu przeczy (Голіков, Слободянюк, 2012, s. 174). Nagła zmiana stylu życia po radzieckiej Ukrainy oczywiście utrudniać może podtrzymanie starej tożsamości. Przejaw radzieckości bardzo mocno charakteryzuje się etniczno-kulturowymi oraz lingwistycznymi uwarunkowaniami. W prowadzonych przez ostatnie lata eksploracjach trudno znaleźć argumentację na dowód tego, że radziecka tożsamość odradza się, jednak badacze wskazują, że poczucie wciąż w młodym pokoleniu jest żywe. Naukowcy przypuszczają, że to dyskurs nostalgii pobudza w ukraińskiej młodzieży identyfikację z człowiekiem radzieckim.

Istnieje kilka czynników, które pomagają odrodzić się poczuciu radzieckiej tożsamości współczesnych studentów: przede wszystkim jest to bezpośrednie środowisko społeczne (obcowanie z osobami, które żyły za czasów ZSRR, a są to ich rodzice, dziadkowie, rodzina); kulturowe produkty, które zostały stworzone za czasów Kraju Rad; nowoczesne kulturowe produkty, które niosą ze sobą dyskurs nostalgii (do takich kulturowych produktów można zaliczyć: radzieckie filmy, które wciąż są obecne w mediach) oraz wszystko to, co było w przeszłości stworzone w Związku Radzieckim, ale było w tamtych czasach zakazane przez radziecką ideologię. Badacze nie znaleźli u ukraińskiej młodzieży prawie niczego, co przystaje do typowo radzieckiej identyfikacji. Ale nominalnie radziecki człowiek (*homo sovieticus*), nawet po rozpadzie ZSRR wciąż istnieje (Голіков, Слободянюк, 2012, s. 212).

Sytuacja w Ukrainie zaczęła się zmieniać po rosyjskiej aneksji Krymu w 2014 roku, społeczeństwo ukraińskie zaczęło konsolidować się wokół wartości, jaką jest ukraińskość. Wzrastał sprzeciw przeciwko agresywnej polityce Kremla, próbującego narzucić porządek, jaki panował przed rozpadem ZSRR, następuje proces wzmacniania ukraińskiego patriotyzmu. Także ułatwienia wizowe zdynamiczowały wyjazdy do państw Unii Europejskiej. Również konfrontacja własnego doświadczenia z poziomem życia świata zachodniego spowodowała aspirowa-

nie Ukraińców do bycia państwem wspólnoty europejskiej. Te fakty zmieniają powoli optykę szczególnie młodych ludzi (Ogrodzka-Mazur, Sauh, 2019; 2020).

Świat wartości ukraińskich studentów w kontekście badań własnych

Obserwując historyczne zmiany dokonujące się za naszą wschodnią granicą, postanowiliśmy znaleźć podobieństwa polskich warunków lat 80. XX wieku do tych charakteryzujących współczesność Ukrainy próbującej zerwać z przeszłością przynależności do Związku Radzieckiego. Inspirujące dla nas były badania, jakie w latach 80. w Polsce przeprowadził profesor Zbigniew Kwieciński⁴. Zmiany społeczne, jakie były udziałem tamtego pokolenia, i skutki, jakie wywarły na ludziach młodych wchodzących w życie, sprowokowały nas do pójścia śladem przyjętej przez Profesora koncepcji badania norm i wartości regulujących życie społeczne współczesnej młodzieży. Opierając się na wynikach tamtych eksploracji, przeprowadziliśmy badania w 2017 roku. Eksploracjami objęto 475 studentów różnych kierunków studiów czterech polskich uczelni⁵. Pozyskaliśmy materiał pokazujący polską rzeczywistość początku XXI wieku. Dla porównania dołączyliśmy do tego pilotażowo grupę studentów ukraińskich⁶, a to z racji, iż Ukraina ma podobną do naszej spuścizny, ale młodszą demokrację, a obecnie jest w szczególnym momencie historycznym, gdy jej bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne jest zagrożone. Niniejszy tekst jest komunikatem z badań wykonanych w grupie studentów ukraińskich⁷.

Celem podjęcia badań ukraińskiej młodzieży studiującej było poznanie, jaka ona jest, które z wartości i norm życia społecznego są dla niej osobiście ważne, a które dostrzegane przez nich w otoczeniu społecznym. Do rozpoznania wartości i norm społecznych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Chodzi-

⁴ Pierwsze badanie nt. „Młodzież wobec wartości i norm życia społecznego” przeprowadzone zostało przez Zbigniewa Kwiecińskiego na przełomie lat 1983–1994, a drugi pomiar na przełomie lat 1985–1996. Eksploracje pokazały, jakie cechy swoiste miała tamta młodzież, a byli to ludzie, którzy nie mogli uczestniczyć w ruchu społecznym i zachowaniach zbiorowych dorosłej młodzieży i dorosłych w okresie 1980–1981 (mieli wtedy piętnaście lat).

⁵ Koordynatorami badań przeprowadzonych na uczelniach polskich (UMK w Toruniu, APS w Warszawie, Politechnika Krakowska, Akademia Ignatianum w Krakowie) byli Z. Kwieciński i M.M. Urlińska.

⁶ Współpraca z Kijowskim Uniwersytetem Pedagogicznym im. B. Grinczenki zaowocowała wejściem do badań Ludmiły Khoruzha, która przeprowadziła eksplorację na tej uczelni w grupie studentów kilku kierunków.

⁷ Obecnie analizujemy wyniki badań, które przedstawione zostaną w przygotowywanej przez nas monografii.

o zbadanie dynamiki zjawisk społecznych w wybranej zbiorowości młodzieży studiującej pochodzącej ze zróżnicowanych środowisk lokalnych. Do tego celu wykorzystano ankietę⁸. Treść kwestionariusza ankiety została wyprowadzona przez Piotra Sztompkę z dziesięciu generalnych wartości ruchu odnowy, zoperacjonalizowanych w postaci opisu czterdziestu cech takiej pożądanej i oczekiwanej organizacji społeczeństwa (Kwieciński, 1987, s. 15). Są to wartości stanowiące dekalog odnowy społecznej w Polsce: *równość i sprawiedliwość, prawda, samorządność, racjonalność, dyscyplina społeczna, demokracja, reprezentacja (pluralizm), twórczość (innovacyjność) godność (podmiotowość), patriotyzm*. Każda z tych wartości została opisana przez cztery obserwowalne formy działania instytucji i zachowania społeczne. Tak więc np. wartość „demokracja” jest zdefiniowana przez samorządność, decentralizację, negocjowanie w przypadku niezbieżności i poprzez zasadę decydowania przez większość.

W badaniach wzięło udział 91 studentów (w tym 23 mężczyzn oraz 68 kobiet), z czterech kierunków studiów: filologii, pedagogiki, socjologii oraz sztuki. Badani studenci zamieszkują w zdecydowanej większości miasta, co piąty mieszka na wsi. Jeśli chodzi o stosunek do religii, to blisko 70% deklaruje, iż są wierzący, lecz zdecydowana większość z nich jest niepraktykująca (połowa wierzących). Natomiast 12% to osoby niewierzące, a co piąty ma do religii stosunek ambiwalentny. Zauważa się wysoki wskaźnik rodziców z wykształceniem wyższym. Blisko połowa badanych studentów ma przynajmniej jednego z rodziców z wykształceniem wyższym (licencjat lub magisterskie), z czego 30% badanych ma oboje rodziców z dyplomem ukończenia studiów magisterskich. To matki są lepiej wykształcone (74%), natomiast dyplom studiów wyższych ma 67% ojców. Gdy chodzi o kierunek studiów to blisko połowa respondentów wybrała nauki społeczne (pedagogika i socjologia), druga połowa nauki humanistyczno-artystyczne (filologia, sztuka).

Ważna dla podjętej problematyki była autoidentyfikacja narodowa studentów, ich związek z miejscem pochodzenia czy krajem zamieszkania. Stąd w ankiecie znalazło się pytanie o odczucia, jakie mają studenci względem narodu ukraińskiego, kim się czują w swoim najgłębszym przekonaniu, co sprawia, że czują się Ukraińcami, co ich łączy z krajem, w którym mieszkają, gdzie chcieliby zamieszkać, gdyby mogli wybierać miejsce osiedlenia?

Okazało się, że 40,7% badanych pozostawiło bez odpowiedzi pytanie *kim się czujesz w swoim najgłębszym przekonaniu?* Jeśli już odpowiedzi były formu-

⁸ Kwestionariusz miał trzy części: jedna zawierała skalę opisującą główne wartości, a każda z nich miała przypisane im normy społeczne; druga dane metryczkowe (pochodzenie, miejsce zamieszkania, wiek, płeć, kierunek i rok studiów, stosunek do religii); w trzeciej części znalazły się pytania o identyfikacje narodowościowe.

lowane, to jedynie dwie: „w swoim głębokim przekonaniu jestem człowiekiem” (25,9%) oraz „jestem Ukraińcem” (44,4%). Tylko niektórzy studenci uzasadniali swój wybór podając: „czuję się wolnym człowiekiem, który jest w stanie coś zrobić dla siebie oraz społeczeństwa”. Inni wpisali nie tylko „jestem człowiekiem”, a dodawali „jestem człowiekiem wolnym” czy też „jestem patriotą swojego państwa”. Dla trzech czwartych badanych najważniejsze dla poczucia bycia Ukraińcem jest: *dobra znajomość języka ukraińskiego (78%), bycie prawosławnym (78%) znajomość historii i kultury mego kraju (75,8%), poczucie, że jest się Ukraińcem (69,2%) oraz przestrzeganie ukraińskich zwyczajów (67,1%)*. Mniej niż połowa respondentów uważa, że nie jest istotne *mieszkanie na stałe w Ukrainie, zasługi dla tego kraju oraz posiadanie przynajmniej jednego z rodziców Ukraińca*.

Więcej niż połowa studentów wskazała, że łączy ich ze swym narodem *zdolność do tworzenia i realizacji wizji przyszłości, umiłowanie narodu i ojczyzny oraz duma i godność narodowa, miejsce, w którym mieszka rodzina* (a szczególne uzasadnienia takiego wyboru to: *wspomnienia z dzieciństwa, dobra atmosfera, tożsamość, kultura i tradycje, państwowe granice, piękno natury, krajobrazy, miłość do miejsca zamieszkania, naród, uczucie spokoju oraz ciepła, intuicja, duma*). Mamy też uzasadnienia patriotyczne, *jestem dumny ze swojego pochodzenia, bo waży na tym moja miłość do Ukrainy oraz ogromna chęć pomocy w jej rozwoju, jest to miejsce, gdzie nauczyłem się być lepszym człowiekiem; odczucie, że Ukraina mnie potrzebuje, chcę zmieniać ludzi mojego kraju na lepszych za pomocą mojego talentu*.

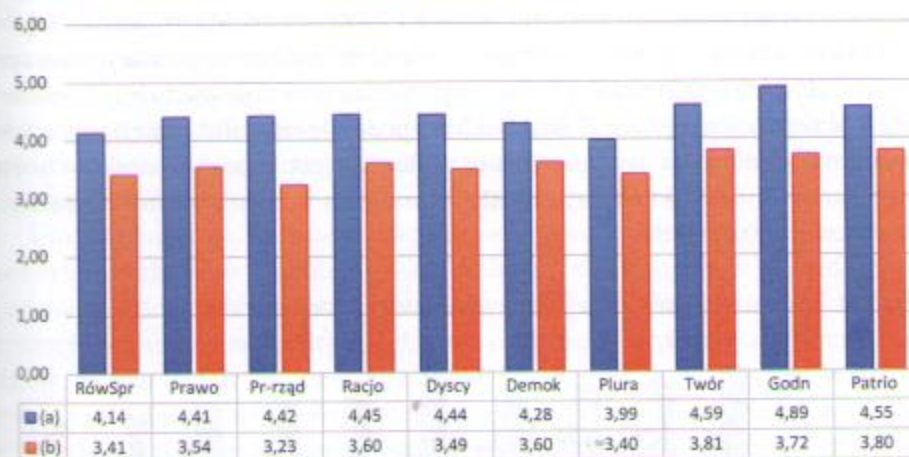
Ukraina po rozpadzie ZSRR otrzymała zdewastowaną i uzależnioną od innych republik gospodarkę. Zamykano więc nierentowne zakłady, budowano od podstaw miejsca pracy. Kraj jest stowarzyszony z Unią Europejską, jest możliwość wyjazdu poza granice Ukrainy, stąd interesowało nas czy gdyby młodzi mieli taką możliwość, to wybraliby inne państwo do zamieszkania. Co jedenasty nie odpowiada na to pytanie, jednak 72% badanych wymienia konkretne państwa w Europie Zachodniej, USA oraz Kanadę lub wskazuje na Dubaj, Japonię oraz Izrael. Poprzez uzasadnienia tych wyborów pokazane są motywacje, przez które przebija się subiektywna ocena braku stabilności polityczno-ekonomicznej w Ukrainie oraz brak poczucia bezpieczeństwa w przyszłości.

Blisko trzecia część studentów (28%) nie widzi siebie w innym kraju, motywując to następująco: *chcę walczyć za swoje państwo, żeby się rozwijało w dobrym kierunku; lubię to miejsce, gdzie się urodziłam; dlatego, że jesteśmy Ukraińcami musimy być dumni z tego powodu; przez całe moje życie ani raz nie pożałowałam, że mieszkam na Ukrainie, że rozmawiam w tym języku i z dumą mogę nazywać się Ukraińcem; dla mnie to najbliższe miejsce na ziemi, i ja je bardzo kocham; to demokratyczne państwo, które potrzebuje pomocy zaangażowanej młodzie-*

ży, to przyszłe wielkie państwo; podoba się ukraińska mentalność i zwyczaje; to obowiązek, bo tu jest moja ojczyzna; mieszkam w historycznym czasie dla Ukrainy, nie chce być w innym państwie; dlatego, że tutaj jest piękna natura, dobra perspektywa dla zamieszkania; Ukraina jest dla mnie wyjątkowa, niczego nie chce zmieniać; jeżeli tu się urodziłem, to znaczy, że tak ma być; ludzie mają być solidarni, by kraj zaczął się rozwijać.

W zastosowanym przez nas kwestionariuszu wymienione wartości oraz normy były oceniane dwukrotnie. Pierwsza płaszczyzna obejmowała ocenę: w jakim stopniu dane wartości życia społecznego studenci przypisywali sobie jako osobście ważne oraz jak one wpływały na ich życie w różnych sytuacjach społecznych? (a). Druga płaszczyzna dotyczyła oceny: w jakim stopniu dane normy są obecne we współczesnym życiu społecznym? (b).

Wykres 1. Wartości osobście ważne (a) oraz dostrzegane w życiu społecznym (b)

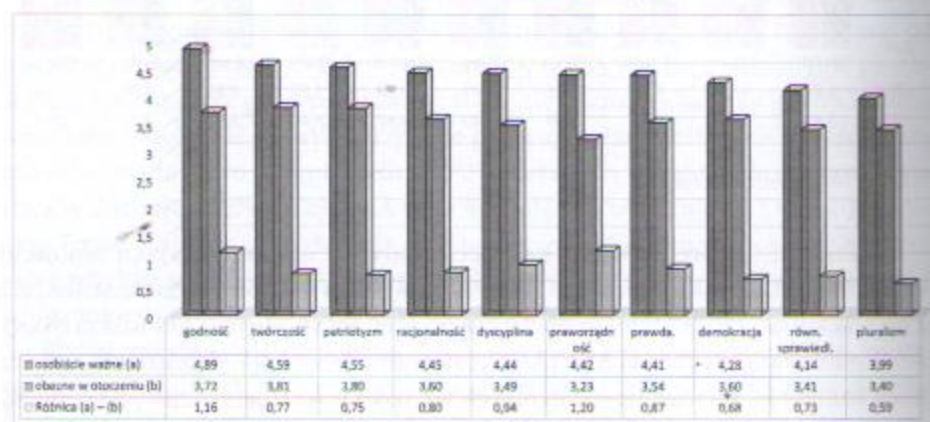
Źródło: obliczenia własne.

Okazało się, że średni wynik dziesięciu wartości wskazanych jako osobście ważne dla studentów ukraińskich (wykres 1) wyniósł 4,41 pkt, natomiast średnia ocen wskazujących na to czy są obecne w przestrzeni społecznej jest niższa o 0,85 pkt (średnia ranga wyniosła 3,56 pkt). Rzutowanie średnich wskazań dokonanych przez studentów na wagi poszczególnych wartości pokazuje, że najwyżej cenioną przez nich wartością jest *godność* (4,89 pkt), *twórczość* oraz *patriotyzm*, natomiast najniżej *równouprawnienie* oraz *pluralizm*. Jeśli jednak spojrzeć na ocenę występowania tych wartości w przestrzeni społecznej, to okazuje się, że badani dostrzegają najczęściej obecność w otoczeniu wartości *twórcze działanie* oraz *patriotyzm*.

Najmniej widzą w otoczeniu *praworządności, pluralizmu oraz równości i sprawiedliwości*. Ukraińscy studenci wskazali na *godność* jako osobieście najważniejszą wartość, o którą warto się upominać, a która oceniona została jako najmniej obecna w otoczeniu społecznym, odnotowujemy największą różnicę pomiędzy średnimi wartościami ważnymi osobieście i równocześnie najrzadziej dostrzeganymi w otoczeniu badanych (1,16 pkt). Wartość, która zyskała w ocenie studentów najniższą rangę jako osobieście ważna był *pluralizm*, ale zdaniem respondentów nie jest on także często dostrzegany w otoczeniu społecznym.

Interesujące okazało się porównanie oceny wartości pod kątem ich osobistego znaczenia z ich występowaniem w przestrzeni społecznej (wykres 2). Średnia różnica dla dziesięciu wartości wynosi 0,85 punktów. Oznacza to, że blisko jeden punkt dzieli te oceny, pokazując, że wartości osobieście ważne (średnia 4,42 pkt) w ocenie studentów nie są dostatecznie obecne w świecie otaczającym młodych (3,56 pkt). Ciekawe są różnice w poszczególnych wartościach, świadczące, że wysoko pozycjonują się w systemie wartości osobieście cenionym, lecz nie są dostrzegane w rzeczywistości społecznej: największe różnice w ocenie *praworządności* (1,20 pkt) i *godności* (1,16 pkt), najmniejsze w ocenie wartości *pluralizmu* (0,59 pkt) oraz *demokracji* (0,68). Studentki oceniły wszystkie dziesięć wartości wyżej niż studenci, ta średnia różnica widoczna jest w ocenie wartości osobieście ważnych (0,45 pkt więcej), znacząco mniejsza w ocenie wartości obecnych w otoczeniu (0,09 pkt).

Wykres 2. Ocena wartości (a) i (b) ze wskazaniem różnicy (a-b)

Źródło: obliczenia własne.

Wyniki naszych eksploracji pokazują, że występuje blisko punktowa różnica między średnimi ocenami wartości osobieście ważnych dla studentów a tymi

dostrzeganymi w otoczeniu społecznym (0,86 pkt). Można więc zaobserwować spore napięcia w ocenianiu wartości ważnych osobiście (pożądanych) i dostrzeganych w życiu społecznym, czyli aktualnie realizowanych (różnica średnich ocen to 1,2 pkt). Prawie wszystkie dziesięć wartości ładu społecznego przy opisywaniu ich jako ważne dla siebie (a) oceniane są przez całą grupę powyżej czterech punktów.

Porównywanie ocen stanów pożądanych i aktualnie realizowanych pozwala na pomiary poziomu napięć aksjonormatywnych, czyli potencjału niezadowolenia (lub zaangażowania) społecznego. Odległość pomiędzy profilami wartości (osobiście ważnych) uznawanych i realizowanych (obecnych w otoczeniu) została zdiagnozowana jako siła potencjalnego zaangażowania obywatelskiego współczesnej młodzieży studiującej. Jak wynika z naszych badań, młodzież ukraińska ma obecnie niższe oczekiwania co do wartości pożądanego ładu demokratycznego, a zarazem ma wyższe oceny obecności w przestrzeni społecznej wartości (zrealizowanych). Oznacza to, że młodzi studenci mają niższe potencjalne zaangażowanie obywatelskie. Możliwe, że jest to objaw „odobywatelnienia” tej młodzieży, brak zaangażowania w sprawy budowania porządku społecznego, wykazującej brak zainteresowania typem ładu społeczno-politycznego, w jakim żyje, możliwe, że świat przez nią przeżywany jest wypełniony innymi treściami i doświadczeniami.

Ukraina świętuje 30-lecie swojej niepodległości, przez te wszystkie lata do polityki weszło nowe pokolenie osób, które urodziły się już w niepodległym państwie. Z doświadczeń swoich rodziców zna trudną przeszłość oraz złożoną sytuację ekonomiczno-polityczną Ukrainy. Ale też z racji swego wieku ma nadzieję, że kraj będzie się rozwijał, a młodzi będą mieli w nim szansę budować swoją przyszłość zgodnie ze swoimi oczekiwaniem. Ma to związek zarówno z historią Ukrainy (szczególnie ze względu na fakt, że wartości te były deficytowe w czasach ZSRR, zatem mogą być oczekiwane przez Ukraińców), jak i z bieżącą sytuacją polityczno-społeczną w tym młodym państwie (motor „ewolucji pomarańczowej”). Jest jednak niebezpieczeństwo, że młodzież, nie widząc szans na własny rozwój, wyjedzie ze swojej ziemi ojczystej do innego kraju. Może jednak młodzi wcale nie mają takiego stosunku do Ukrainy, jak ich rodzice, którzy upomnieli się o swoją niezależność, walczyli z władzą radziecką o ukraińską państwowość. Możliwe, że młodzi nie ukształtowali w sobie ukraińskiej tożsamości, bowiem została ona rozmyta poprzez wielokulturowe korzenie, a może nie ukształtowała się jeszcze ukraińska obywatelskość.

Wartości regulujące życie społeczne studiującej młodzieży w Ukrainie – komunikat z polsko-ukraińskich badań

Streszczenie: W eurointegracyjnych procesach zachodzących w Ukrainie, jednym z wiodących procesów są transformacje systemu wartości społeczeństwa, przede wszystkim młodzieży. Zmiana wartości w kierunku reorientacji z postsowieckiej na europejską, ma istotny wpływ na życie młodych. W ciągu ostatnich dziesięciu lat przeprowadzono sporo badań, celem których była analiza rozwoju społecznego ukraińskiej młodzieży, badanie wartości młodych ludzi jest bowiem odpowiednim „barometrem” społecznym. Obserwując historyczne zmiany dokonujące się za naszą wschodnią granicą, postanowiliśmy znaleźć podobieństwa polskich warunków lat 80. do tych charakteryzujących współczesność Ukrainy, próbując zerwać z przeszłością przynależności do ZSRR. Inspirujące dla nas były badania, jakie w latach 80. XX wieku w Polsce przeprowadził profesor Zbigniew Kwieciński. Zmiany społeczne, jakie były udziałem tamtego pokolenia i skutki, jakie wywarły na ludziach młodych, sprowokowały nas do pójścia śladem koncepcji badania norm i wartości regulujących życie społeczne studiującej młodzieży ukraińskiej.

Słowa kluczowe: wartości, młodzież, zmiana społeczna, eurointegracja, tożsamość, identyfikacja narodowa, patriotyzm, Ukraina

The values regulating the social life of university youth in Ukraine – a report from the Polish-Ukrainian studies

Abstract: One of the leading processes in the eurointegration taking place in Ukraine is the transformation of the society's value system, especially the one presented by youth. The change of values towards a shift from the post-Soviet to the European ones has a significant impact on the lives of young people. Over the past ten years, a lot of research has been carried out to analyze the social development of Ukrainian youth. Studying the values of young people is an appropriate social "barometer". Observing the historical changes taking place beyond our eastern border, we decided to find the similarities of the Polish conditions of the 1980s to those characterizing the present day of Ukraine, trying to break with its past belonging to the USSR. Our inspiration was the research carried out in the 1980s in Poland by Zbigniew Kwieciński. The social changes that this generation experienced and the effects it had on young people prompted us to adopt the concept of studying the norms and values that govern the social life of Ukrainian students.

Keywords: values, youth, social change, European integration, identity, national identification, patriotism, Ukraine

Translated by Marta M. Urlińska

Przemysła

Na p
i geloto

Pedagogik
teresowa
rakteryzuje
szarów bada
i tożsame w
stwa i inny
pedagogów
Celem moje
wskazanie w
edukacji mi

Zakłada
i konwencji
tkañ, zdziwi
nych możli
tych prywa
lecz zasad
le tych zjav
i w związk
swoją poczt
blicznego.
(...) akcept
siłku opisa
ści. Wędro
ma charaki
«makro»,
nitne dysi

Dr hab.,
prof. OBR